

TAMBORĒJUMS LATVIJĀ

19. GADSIMTA BEIGAS – 20. GADSIMTS

Aija Jansone*

LU Latvijas vēstures institūts
Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs

Latvijas muzeju krājumos un etnogrāfu zinātniskajās ekspedīcijās ir savākts apjomīgs 20. gs. ar tamborējumiem rotāto tekstiliju klāsts, kas rada priekšstatu, ka šī rokdarbu tehnika praktizēta gadsimtiem ilgi. Patiesībā tamborējums Latvijas teritorijā ir jauns rokdarbs, tas ienāk no Eiropas tikai 19. gs. nogalē, t. i., laikā, kad jau bija notikusi sociālekonomiskās formācijas maiņa, kas līdzī nesa pāreju uz pilsētas tipa apģērbu un jaunu telpu un gultas tekstiliju noformējumu.

Līdz šim Latvijā izdotajā rokdarbu literatūrā galvenokārt skarti tamborēšanas tehniskie paņēmieni un rakstu veidošanas principi, bet nav skaidrota tamborēšanas vēsture, tehnikas apguves metodika un kādu ietekmi tas atstāja uz tekstiliju rotāšanu Latvijas pilsētās un laukos. Lai aizpildītu šīs nepietiekamās zināšanas, rakstā pirmo reizi publiskoti un analizēti tādi rokdarbu vēstures pirmavoti kā 19. gs. beigu – 20. gs. sākuma tamborējumu paraugu burtnīcas / klades (rakstraudži), kas uzskatāmi ilustrē konkrētās rokdarbu tehnikas apguves metodiku un tehnisko iespēju daudzveidību, kā arī etnogrāfu zinātnisko ekspedīciju vākumi – 20. gs. Latvijas teritorijā tamborētās vai ar tamborējumu rotātās laicīgās un liturģiskās tekstilijas.

Pētījumā izmantota vēsturiskā metode, kas ļauj materiālu skatīt vēsturiskā secībā; salīdzināšanas metode – vēstures objekts salīdzināts laikā un telpā kontekstā ar notikumiem Eiropas kultūras dzīvē – un veikta etnogrāfu zinātnisko ekspedīciju vākumu (skices, pieraksti, fotogrāfijas) un muzeju kolekciju kontekstuālā analīze.

Atslēgas vārdi: tamborēšana, tamborēta mežģīne, tamborējuma paraugs, rakstraudzis.

---

* Autores e-pasts: Jansone.A@gmail.com

levads

Mūsdienās tamborēšana Latvijā ir ļoti populāra rokdarbu tehnika, to lieto kā telpu un gultas tekstiliju rotāšanā, tā apgērba darināšanā. Salīdzinājumā ar adījumiem, kas datēti ar 15. gadsimtu (Zariņa 1998, 290), tamborēšana Latvijas teritorijas pilsētnieku un lauku iedzīvotāju sadzīvē ienāk tikai 19. gs. beigās, par ko liecina lietiskie un rakstītie avoti, tamborējumu paraugi, priekšmeti muzeju kolekcijās un speciālā rokdarbu literatūra.

Līdzšinējos izdevumos plaši ir aprakstīti tamborēšanas tehniskie paņēmieni un gata vie darinājumi (Prīberga 2007, 184–190; Prīberga, 2016, 273–286), bet praktiski nekur nav norādes par minētās rokdarbu tehnikas izcelsmi, ienākšanas ceļiem un prasmju apguvē izmantoto metodiku.

Lai daudzmaz aizpildītu trūkstošās zināšanas, rakstā:

- 1) dots koncentrēts izmantojamā materiāla un darbarīku (tamboradatu), tamborēšanas tehnikas izcelsmes un tamborējuma rakstu un tehnisko paņemienu daudzveidības raksturojums;
- 2) analizēts pirmavots – tamborēšanas tehnikas apmācības procesā tapušās tamborējumu paraugu burtnīcas – **rakstraudži**;
- 3) sniegts ieskats 19. gs. beigu – 20. gs. ar tamborējumu rotāto telpu un gultas tekstiliju daudzveidībā.

Tamborēšanas izcelsme un aizsākumi Latvijā

Pēc vēsturnieku domām, tamborēšana ir sena rokdarbu tehnika, kas pasaulē konstatēta jau 11. gs. kultūras slānī, bet Eiropā tā vairāk kļūst pazīstama ar 19. gs. pirmo pusi (Paludan 1995), īpaši pēc 1823. gada publikācijas vācu žurnālā “*Penélope*”, kurā bija nopublicēts tamborējums ar zīda diegiem (Meerten 1824).

Etnogrāfiskajā literatūrā tamborēšanas izcelsme tiek skaidrota ar līdzību Skotijas ganu rokdarbiem, kuri tamborēja ar mazu, āķētu adatu, ko tautā sauca par “gana āķi”

(Lambert 1844). “Gana āķis” bija no kaula izgriezta adata ar konusveidīgu kātu, bet mūsdienās tiek lietota tērauda tamboradata ar cilindrisku kātu.

19. gadsimtā tamborēšana īpaši populāra kļuva Francijā, Anglijā un Vācijā. Tagadējo tehnikas nosaukumu tamborējums ir ieguvis no tamboradatas nosaukuma franču valodā “*crochet*” (Branchardiere 1846, 57). Jāpieņem, ka līdz pat mūsdienām starp Franciju un Angliju pastāvējis strīds par tamborējuma izcelsmi, jo angļi to saista ar Skotiju, bet franči ar tā saucamo franču izšuvumu, kas līdzīgs ķēžu dūrienam, kas tiek izpildīts uz auduma ar tamboradatu, nevis ar parasto šujamo adatu (Diderot et al. 1763. g. Pl. II.) (1. att.).

19. gs. tamborējuma tehnika strauji izplatījās visā Eiropā, arī pie Ziemeļeiropas tautām. Piemēram, saskaņā ar mūsu tuvējo kaimiņu – zviedru etnogrāfes Annas Nīlenas (*Anna-Maja Nylén*, 1912–1976) pētījumu, tamborējums Zviedrijā ienāk no Vidusjūras valstīm ap 1800. gadu, bet tautā (pilsētnieku un zemnieku vidū) tas populārs kļuva tikai 19. gs. vidū. (Nylén 1977, 286)

Latvijas teritorijā tamborējums konstatēts dažus gadu desmitus vēlāk – tikai ar 19. gs. nogali. To, ka tas bija no Eiropas aizgūts rokdarbs, pētījumā par mežģīņu vēsturi Latvijā norāda arī Dagmāra Prīberga, viņa raksta, ka “Mežģīņu darināšanas prasmes un paņēmieni pieder rokdarbu pamattehnikām, kuras vēsturiski Latvijā ienākušas un nostiprinājušās starpkultūru sakaru ietekmē, un kalpo sadzīves estētisko vajadzību apmierināšanai” (Prīberga 2016, 289).

Tamborēšana ir it kā vienkārša rokdarbu tehnika, tai ir nepieciešams tikai diegs un viena tamboradata. Tamboradatei vienā galā ir āķis (2. att.), ar kuru pavediens tiek izvilkts cauri rokdarba cilpām. Tamboradatas ir dažāda izmēra un garuma. Izmantotais izejmateriāls (vilna, kokvilna vai zīds) un izvēlētais tamborējuma veids noteica tamboradatas izvēli.

Praksē izšķir divus tamborējumu tehnikas veidus:

- 1) **Parastie tamborējumi** (cilpiņas, pusstabiņi, stabiņi un garie stabiņi) tiek

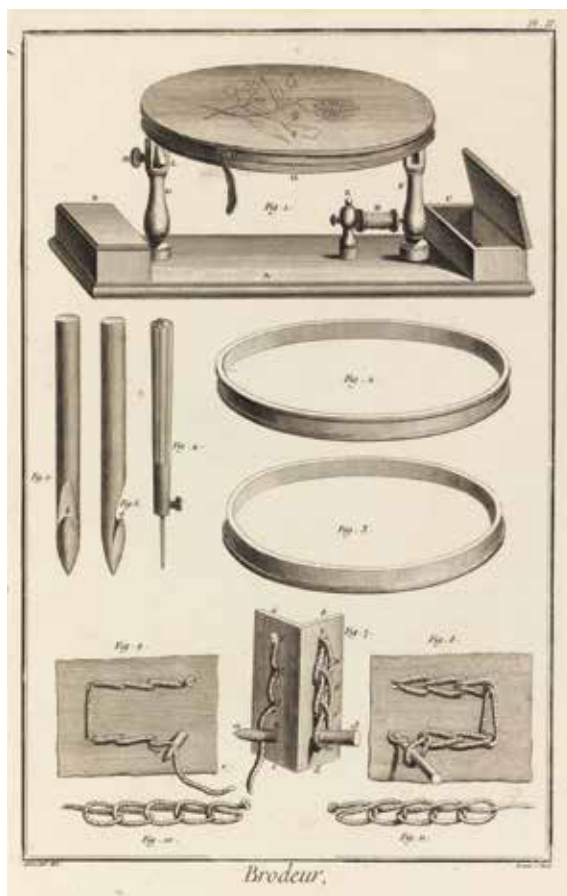
tamborēti ar īso tamboradatu. Minētais tehniskais paņēmiens tiek lietots gludu (blīvu) virsmu un mežģīņu tamborēšanai. Gludā tamborējumā parasti tamborē kādu no apģērba daļām (jaku, šalli, cepuri, svārkus u. c.). Mežģīņu tamborējumā tamborē lielapjoma telpu un gultas tekstilijas: galdautus, aizkarus, gultas segas, dīvāna spilvenus u. c.; dažādu telpu tekstiliju malu apdares – dvieļu galus, galdautu un palagu malas, iešuves spilvendrānām u. c., kā arī izmanto apģērba daļu – veļas kreklu, kleitu apkakļu un aproču – rotājumam.

- 2) **Tā saucamajā tunēziskajā tamborējumā**, veidojot rakstu, visas rindas cilpiņas tiek uzlasītas uz tamboradatas, tādēļ nepieciešama garā tamboradata. “Tamborējumi, kas darināti šai tehnikā, ir mīksti un nezaudē formu. Tādēļ šī tehnika iecienīta jaku, spilvenu un citu priekšmetu tamborēšanā.” (Bite 1971, 22)

Tamborējumu rakstraudži

Sekojoš Eiropas paraugam, 19. gs. pēdējā trešdaļā arī Latvijas teritorijā radās priekšnoteikumi, kas veicināja jaunu rokdarbu tehniku apguvi un izmantošanu sadzīvē. Šai laikā tautā populāri kļuva krustdūrieni, izšūti ar krāsainiem vilnas diegiem uz kanvas auduma, t. s. Berlīnes vilnas darbi (*Berlin wool work*) (Serena, 1996), kā arī adītās un tamborētās mežģīnes. Tas ir laiks, kad lielā Eiropas daļā jau bija notikusi pāreja uz pilsētas modes apģērba, laikmetīgo telpu interjera priekšmetu lietošanu un rotāšanu.

Tamborējumu plašo un ātro izplatību lielākoties sekmēja pastāvošie tirdzniecības un kultūras sakari starp dažādām Eiropas valstīm, kā ietekmē lielākās pilsētās un blīvi apdzīvotās vietās izveidojās īpaši rokdarbu veikali, kuros pārdeva ne tikai rokdarbu materiālus (audumus, diegus, dziju, lentes, pērlītes utt.), bet varēja iegādāties arī speciālo rokdarbu

1. att. Franču ķēžu izšuvums un tam nepieciešamais aprīkojums (Diderot, et al. 1763. g. Pl. II.)

2. att. Tamboradata. A. Jansones foto, 2022

literatūru, tostarp 1845.–1854. gadā Elizabetes Grantas uzrakstītos memuārus (Grant, 1898)¹, austriešu izcelsmes rokdarbnieces Terēzes Dillmontes (*Thérèse de Dillmont*, 1846–1890) rokdarbu enciklopēdiju (Dillmont, 1886) u. c. izdevumus, kuros līdzās citiem sieviešu rokdarbiem detalizēti bija aprakstīta tamborēšanas tehnika un tās apguves metodika, kas pilsētas un lauku sieviešu vidū radīja interesi par tamborēšanas tehnikas apguvi.

¹ Elizabeth Grant, 1898. *The Memoirs of a Highland Lady*. London: John Murray, 182.

Ir zināms, ka Rīgā tamborēšanai nepieciešamo materiālu varēja iegādāties rokdarbu veikalos "Pie Gulbja" (BV 1879, Nr. 17, 128), angļu un amerikāņu veikalā "Pie Zivs" (BV 1875, Nr. 47, 375), Maskavas un Ķengaraga fabrikā (BV 1879, Nr. 16, 128), P. Leršendorfa veikalā (BV 1875, Nr. 1–12), Ņevskas diegu manufaktūras "Spolišu diegu noliktavā" (BV 1890, Nr. 46) u. c.

Lielā pieprasījuma ietekmēti, ar 19. gs. pēdējo trešdaļu līdz tam maz zināmās (jaunās) rokdarbu tehnikas sāka mācīt arī dažādos privātos rokdarbu kursus, vēlāk arī privātpersonu vai valsts dibinātajās mākslas amatniecības vai mājturības skolās (Jansone 2018, 46–52). Iesākumā amatniecības kursu saturs bija atšķirīgs. Piemēram, t. s. kombinētajosursos mācīja rokdarbus, piegrieztnu zīmēšanu, klavierespēli, mājturību un ēst gatavošanu (Jansone 2004, 26), bet 1900. gadā "Baltijas Vēstnesī" sludinātā I. Ullrihas kundzes "[...] no valdības atļautā praktisku un mākslas rokdarbu skolā" tika piedāvāts plašs apmācības kurss, kur rokdarbi bija tikai viens no priekšmetiem (PA 1902, Nr. 1).

1902. gadā Rīgā "vienīgo Baltijas guberņas no ministrijas atļautu sieviešu arodiskās apmācības iestādi atver E. Seidmana kundze. Tajā mācīja: "1) šnitu zīmēšanu pēc godalgotās un no valdības resp. mācību iestādēm ieteiktās "Parīzes modes"; 2) visādu dāmu kleitu, kostīmu, manteļu utt. piegriešanu, šūšanu, uzprovēšanu un garnierēšanu; 3) vešas šūšanu, šnitu zīmēšanu un mēru ņemšanu; 4) rokdarbus: dažādus izšuvumus un izstrādājumus [...]; 5) saimniecību resp. zinības, vajadzīgas krietnai saimniecei un ķēkšai; 6) spodrpletēšanu." Bez nosauktajiem priekšmetiem skolā tiek piedāvātas privāttundas mūzikā un valodas mācībā (PA 1902, Nr. 1). 20. gadsimta 20. un 30. gados paralēli specializētajām amatniecības skolām turpināja darboties arī privātie rokdarbu kursi

(Zeltene 1927, Nr. 6). Dažkārt ir grūti novilkt robežu starp tā laika rokdarbu kursiem un arodapmācības skolām, jo abu programmas bija līdzīgas.

Lai arī tamborēšana starp minētajosursos apgūstamajiem rokdarbiem nekur tā īpaši nav izcelta, tā tika mācīta, par ko liecina apmācības procesā audzēkņu veidotās rakstu paraugu burtnīcas (rakstraudži). Rakstraudžu veidošana tai laikā bija vispārpieņemta jaunu rokdarbu tehniku apguves metodika, ko praktizēja ne tikai tamborētājas, bet arī izšuvējas (Jansone, 2020, 176–196) un audēju mācekļi (Jansone, 2016, 176–192) (SAG 2019).

Satura ziņā rakstraudži bija dažādi. Piemēram, ar 1894. gadu datētajā rokdarbu rakstraudzī (VRVM 53.777) starp izšuvumu paraugiem ir ievietoti arī tamborējumu paraugi. Bet tikai tamborējumu rakstraudži ir datēti ar 19. gs. beigām līdz 20. gs. 30. gadiem,² t. i., līdz laikam, kad vairāk sāk izdot rokdarbu metodisko literatūru un rokdarbi daudz vairāk tiek integrēti vispārīzglītojošo, daļamatniecības un lauksaimniecības skolu programmās.

Tamborēt mācījās visā Latvijas teritorijā, par ko liecina 19. gs. beigu un 20. gs. sākuma tamborējumu klades no dažādām Latvijas vietām. Uz atšķirīgo mācību intensitāti norāda tamborējumu rakstraudžos ievietotais paraugu skaits. Piemēram, Limbažu rakstraudzī, kas glabājas Limbažu kultūras namā, ir 521, Rīgas 168 (BDM zpm 9184), Carnikavas 156 (BDM zpm 9183), Jēkabpils 84 (BDM zpm 9185), Pļaviņu 81 (BDM zpm 9186), Varakļānu 50³, Neretas 27 (F 74, 1008) un Turaidas 8 (TMR 15935) tamborējumu paraugi.

Apjomīgāki un vienā stilā noformēti paraugu krājumi, domājams, ir jau rokdarbu kursus apgūto prasmju apkopojumi. Ierasti tamborējumu paraugus ar kokvilnas diegu piešuva pie tumšākas (zilas, brūnganas u. c.) krāsas papīra atsevišķām lapām, lai labāk izceltos (būtu redzams) raksts. Nereti šim

² Turaidas muzejrezervāta krājuma tamborējumu burtnīca datēta ar 1934. g. un piederējusi E. Vīgantei Rīgā.

³ Rakstraudzis no Varakļāniem – A. Jansones privātajā krājumā.

a

3. att. a, b. Tamborējumu rakstraudzis (23 × 17,5 cm) no Carnikavas apkārtnes. 19.–20. gs. mija. BDM zpm 9183. A. Jansones foto, 2018

b

nolūkam izmantoja rakstāmburnīcu vāciņus vai īpaši šim nolūkam pirtās klades cietākos vākos.

Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja krājumā ir četri tamborējumu rakstraudži: no Jēkabpils (BDM zpm 9185), Pļaviņām (BDM

zpm 9186), no Rīgas (BDM zpm 9184) un Carnikavas (BDM zpm 9183) apkārtnes.

Ar 19.–20. gs. miju datētajā tamborējumu rakstraudzī no Carnikavas apkārtnes ir apkopoti 156 tamborējumu paraugi (BDM zpm 9183), kas uzšūti uz ļoti savdabīga – melna

ar diegu rūtojumu no vienas puses un brūnu papīru no otras puses lapām (3. att. a, b).

Jēkabpils novada Kūku pagasta Lūkupīckās no Aīdas Ošiņas (1935–2018) iegūtais tamborējumu paraugu krājums (BDM zpm 9185) (4. att. a, b) noformēts uz 12 dažādu mācību priekšmetu skolas burtnīcu vākiem, uz kuriem

ar lieliem dūrieniem ir piešūti 84 tamborējumu paraugi. Burtnīcas ir ar J. Rozes grāmatu un rakstāmlietu tirgotavas, J. A. Kukura skolas piederumu un Līgatnes papīra fabrikas uzrakstiem (5., 6. att.). Uz dažu burtnīcu vāciņiem ir uzrakstīti gadskaitļi 1917., 1918., 1923. un 1925., pārējie ir bez datējuma. Iespējams,

a

4. att. a, b. Tamborējumu rakstraudzis (22,5 × 15,2 cm). 1917. g. Jēkabpils. Iegūts 2015. g. no Aīdas Ošiņas. BDM zpm 9185. A. Jansones foto, 2018

b

5. att. Fragmenti no J. Rozes grāmatu un rakstāmlietu veikalā iegādātās burtnīcas

6. att. Uzraksts uz J. A. Kukura skolas piederumu fabrikā iesietās burtnīcas vāka

tamborējumu paraugi tapuši skolas gados – mājturības stundās vai arī pēc mācību beigām, tikai rakstraudzīm izmantotas skolas gadu burtnīcas.

Rakstraudzī no Rīgas, kas iekārtots Jumaras (28.) pamatskolas IV klases skolnieces Martas Dumpes 1939./40. g. uzdevumu burtnīcas cietajos vākos (BDM zpm 9184) (7. att. a, b), ir apkopoti 168 tamborējumu paraugi. Diemžēl vairāk informācijas par tamborējumu rakstraudzi nav.

No apzinātajiem rakstraudžiem atšķirīgs ir Pļaviņās iegūtais tamborējumu rakstraudzis ar 81 tamborējumu paraugu, kas uzšūti uz aprakstītām skolas burtnīcas lapām (BDM zpm 9186) (8. att. a, b). Minētais rakstraudzis liecina par to, ka konkrētā situācijā arī šāds tamborēto paraugu noformējums tika praktizēts, lai gan ar baltiem diegiem tamborētie paraugi uz baltā papīra ir grūtāk saskatāmi (nolasāmi).

Rakstraudžos apkopotie tamborēto mežģiņu paraugi uzrāda lielu tehnisko paņēmieni daudzveidību – “vienkāršos (šūniņu), rūtiņu, locīto rakstu, motīvu un īru tamborētās mežģīnes” (Priberga 2016, 274–275), kas liecina par nopietnu minētās rokdarbu tehnikas apguvi.

Mācību laikā paraugi tika tamborēti no dažāda raupjuma baltiem, dzelteniem tumši brūniem kokvilnas, nebalināto linu diegiem vai baltiem, zaļiem u. c. krāsas vilnas diegiem

(kādi nu kuram bija pieejami). Jāpiebilst, ka pārsvarā tamborējumi ir ļoti smalki, tātad tamborēti no smalkiem kokvilnas diegiem ar piemērota izmēra tamboradatu.

Raksturīgi, ka minētajos rakstraudžos apkopoti tikai tamborēto mežģiņu paraugi, piemēram,

- t. s. *spicītes* (mežģīne ar vienu robainu malu) (BDM zpm 9183) (9. att.), kas domātas tekstildarbu malu apdarēm;
- mežģīnes ar taisnām abām malām, t. s. enzetes, kas domātas iešūšanai spilvendrānā, dvielī, galdautā, apģērbā u. c. (BDM zpm 9183) (10. att.);
- lielās dvieļu, palagu u. c. mežģīnes (BDM zpm 9183) (11. att.);
- fona raksta apaļi vai kvadrātveida tamborēti motīvi (12. att.), kas domāti kādai lielākai tekstilijai (galdautam, gultas pārklājam vai aizkaram), kuru veido no savienotiem daudziem vienā rakstā tamborētiem fragmentiem.

Lielā tamborējumu paraugu dažādība, ievērojama to skaits, kā arī līdzīgā paraugu noformēšanas metodika liek domāt, ka jaunā rokdarbu tehnika tika apgūta zinošas rokdarbnieces vadībā. Savukārt salīdzinoši sliktā rakstraudžu saglabāšanās pakāpe un lielais ar tamborējumu rotāto tekstiliju klāsts ļauj domāt, ka tie bieži tika pārļapotī, meklējot jaunas idejas un ierosmi kā telpu un gultas tekstiliju, tā apģērba rotājumiem.

a

7. att. a, b. Tamborējumu rakstraudzis (22,5 × 15,2 cm). Rīga, 1930.–1940. g. BDM zpm 9184. A. Jansones foto, 2018

b

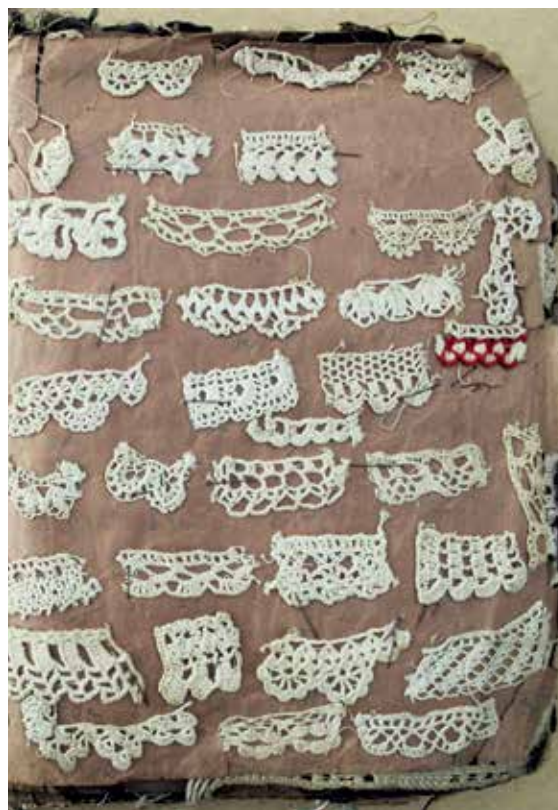

8. att. a, b. Tamborējumu rakstraudzis (22×17 cm), 20. gs. sāk. Pļaviņas. BDM zpm 9186.
A. Jansones foto, 2018

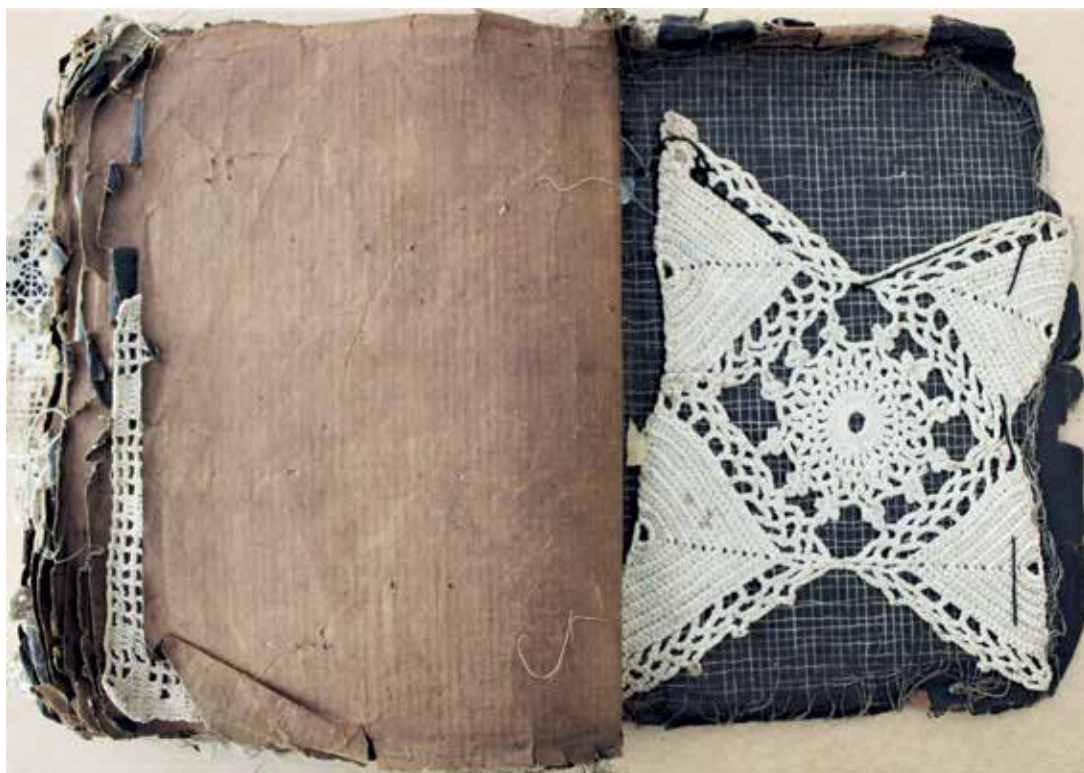
9. att. Tekstiliju malu "spicītes".
Carnikavas apkārtnē. 19.–20. gs. mija.
BDM zpm 9183. A. Jansones foto, 2018

10. att. Tekstilijās iesujamās mežģīnes.
Carnikavas apkārtnē. 19.–20. gs. mija.
BDM zpm 9183. A. Jansones foto, 2018

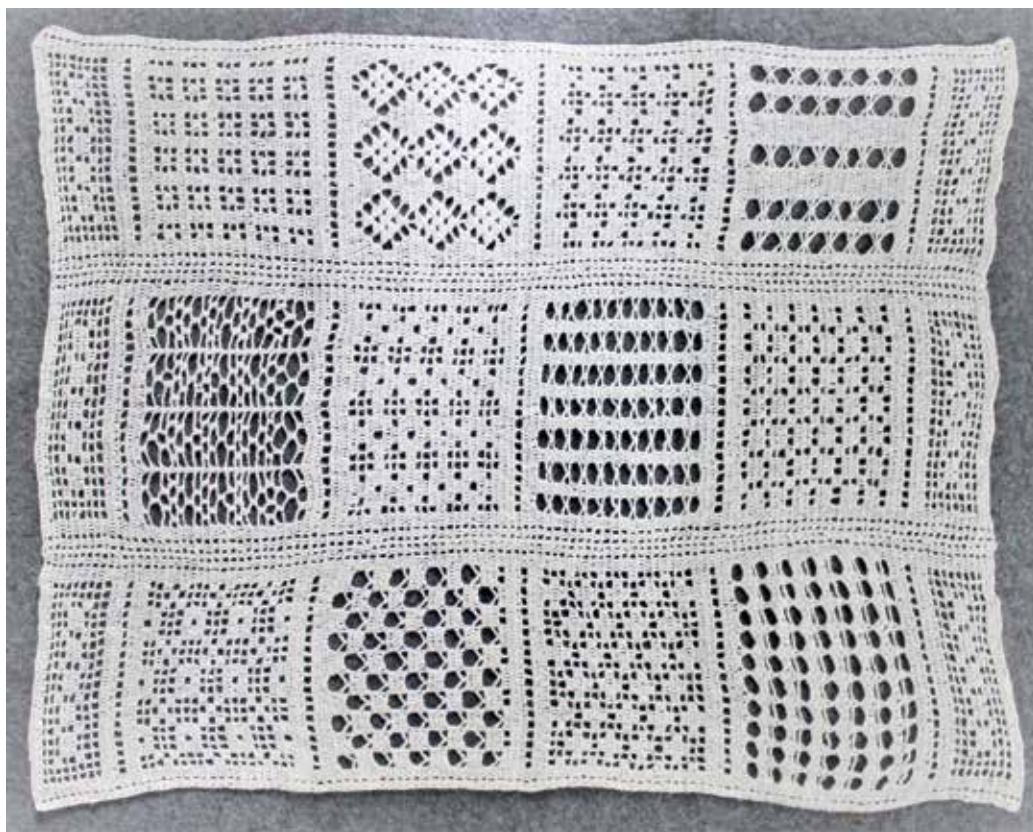
11. att. Dvieļu un palagu mežģīnes.
Carnikavas apkārtnē. 19.–20. gs. mija.
BDM zpm 9183. A. Jansones foto, 2018

12. att. Tamborēto galdsegu fona raksta fragments. Carnikavas apkārtnē. 19.–20. gs. mija.
BDM zpm 9183. A. Jansones foto, 2018

13. att. Tamborējumu paraugs (22 × 26 cm).
Sedziņa. Tamborējusi
Kaucmindes audzēkne
Ida Lazdovska (1904–1944)
1930. g. Nereta. F74, 980a.
A. Jansones foto, 2011

14. att. Tamborējumu paraugs (54 × 42 cm), Jaunlaicenes pag. Galdusalas. 1990. gadā tamborējusi
Marta Kristkalne (dzim. 1924. g.), tamborēts pēc rokdarbu žurnāla "ANNA" publikācijas. F 74, 1465.
A. Jansones foto, 2016

Ap 20. gs. 30.–40. gadiem pilnveidojoties tamborēšanas apmācībai, mainījās apgūstamo tehnisko paņēmienu noformējums. Piemēram, Kaucmindes mājturības seminārā (Ozoliņa-Keņģe, Auziņa-Smith, 1989) daudzi tamborēšanas tehniskie paņēmieni tika apvienoti vienā priekšmetā – dekoratīvā saimniecībā lietojamā sedziņā (13. att.) – vai noformēti uz kartona papīra loksneņiem.

Arī 20. gs. otrajā pusē pilsētās un laukos turpinājās tamborēšanas paņēmienu apguve, kur tamborēšanas prasmju smalkumos palīdzēja iedziļināties pieejamā pašmāju un ārzemju rokdarbu literatūra. Piemēram, pēc Vācijā izdotā rokdarbu žurnāla "ANNA" publicētā raksturodža, kas sastāvēja no 13 dažādiem rakstiem, 90. gados Marta Kristkalne (dzim. 1924. g.) Jaunlaicēnē no baltiem kokvilnas diegiem uztamborēja rakstraudzi / sedziņu (14. att.).

Tamborējums 20. gs. laicīgajās un liturģiskajās tekstilijās

20. gs. sākumā, sekojot laikmeta diktētajām tendencēm mājokļa iekštelpu noformēšanā, gultas un liturģisko tekstiliju rotāšanā, Latvijas pilsētās un laukos salīdzinoši daudz tika tamborētas mežģīnes.

Pēc tamborēto mežģīņu daudzuma un novietojuma priekšmetā izšķir:

- 1) mežģīnes kā priekšmeta papildinājumu, ko redzam dvieļu, palagu malu, liturģisko tekstiliju (albu, komžu, altārsegu) apdarēs un dekoratīvos ielaidumos;
- 2) liela apjoma rokdarbus – tamborējuma tehnikā darinātus dažādas formas (kantainus, apaļus, ovālus) darinājumus – dažāda izmēra un formas viesistabu aizkarus, gultas pārklājus, galdautus un galda sedziņas.

Etnogrāfu zinātniskajās ekspedīcijās daudz tamborējumi konstatēti 20. gs. 20.–80. gadu dvieļos (15.–16. att.), spilvendrānās (17. att.) un palagos (18. att.), kā arī dažāda izmēra galdautiņos un sedziņās (19.–20. att.).

20. gs. pirmajā pusē tamborēšana bija ļoti populārs rokdarbs, ko plaši izmantoja telpu un gultas tekstiliju ansambļu darināšanā un

15. att. Dvielis (113 × 40 cm), špice 17 cm, mājausts audums. Darinājusi Anna Teile (1905–1994), 1930. g. Jēkabpils apr., Variešu pag. F 74, 1399 e. A. Jansones foto, 2015

16. att. Špices (dvieļu) (42 × 18 cm), 1960. g. Jēkabpils rajona Kūku pagasta Lūku Pīckas. Darinājusi Lūcija Ošiņa (1910–1984). E 74, 1380m. A. Jansones foto 2015

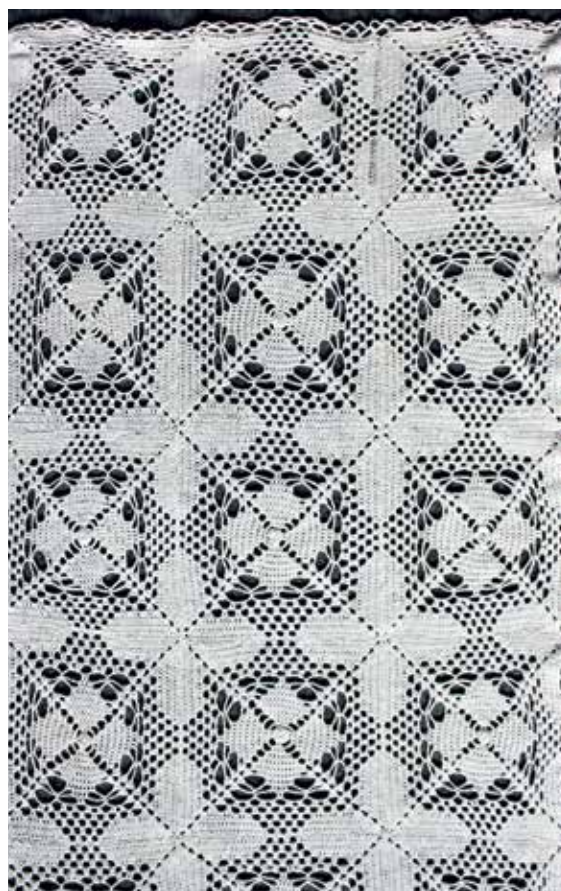
rotāšanā. Viens no īpaši darinātiem ar tamborējumu rotātiem tekstiliju ansambļiem bija t. s. līgavas pūrs, kurā ietilpa grezns mutes dvielis (21. att.), palags (22. att.) un spilvendrānas.

Starp tamborēt pratējām radās izcilas rokdarbnieces, kuras izpildīja arī liela apjoma pasūtījuma darbus. Viņas tamborēja:

- 1) laicīgās tekstilijas – logu un durvju aizkarus, galdautus u. c. telpu tekstilijas un apģērba daļas,
- 2) liturģisko tekstiliju – altārsegu, albu un komžu – apdares.

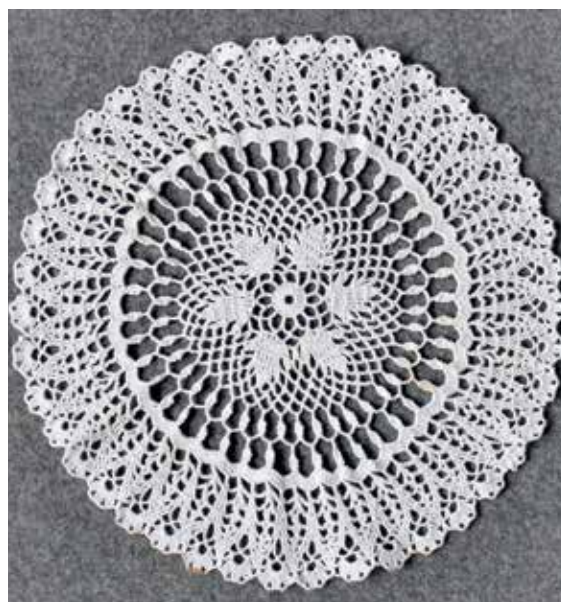
17. att. Spilvendrāna (60×40 cm) mežģīne 20 cm pl. 1940. g. Jēkabpils. Darinājusi Lūcija Ošiņa (1910–1984). F 74, 1380 m. A. Jansones foto, 2015

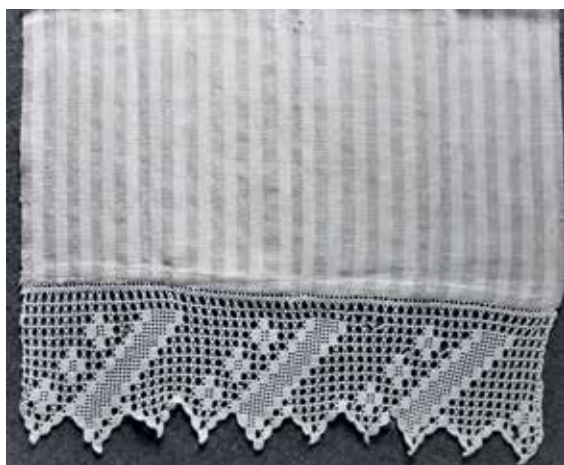
19. att. Tamborēts galdautiņš (140×80 cm), balti kokvilnas diegi. 1950. g. Aīda Ošiņa (1935–2018). Jēkabpils. F 74, 1364 a. A. Jansones foto, 2015

18. att. Palags (232×150 cm), linu audusi un mežģīni tamborējusi Anna Teile (1905–1994). 1930. g. Jēkabpils apr., Variešu pag. F 74, 1402 c. A. Jansones foto, 2015

20. att. Tamborēta sedziņa, diametrs 29 cm, balti kokvilnas diegi. 1960. g. Aīda Ošiņa (1935–2018). Jēkabpils. F 74, 1371 f. A. Jansones foto, 2015

21. att. Dvielis (125 × 45 cm), špice 14 cm, pašausts aud., 1930. g. Jēkabpils apr. Variešu pag. leviņas. F 74, 1399 c. A. Jansones foto, 2015

22. att. Palags (211 × 120 cm), tamborētā mežģīne 15 cm plata. 1930. g. Jēkabpils apr. Variešu pag. leviņas. F 74, 1400. A. Jansones foto, 2015

23. att. Altārsega (320 × 63,5 cm), tamborētā mežģīne 21 cm pl. Tamborējusi Veneranda Šabanska (1907–1971), 1968.–1970. g. Riebiņu Svētā Pētera un Svētā Pāvila Romas katoļu baznīca. A. Jansones foto, 2018

Tā kā liturģisko tekstiliju mežģīnes bija liela izmēra: albu un komžu tamborētās mežģīnes bija 18–80 cm platas un 240–296 cm garas, altārsegu mežģīnes 5–56 cm platas un 200–600 cm garas, to uztamborēšanai bija nepieciešama liela pacietība un augsta izpildījuma meistarība. Šo mežģīņu kompozīcija bija ļoti daudzveidīga: tur redzam ģeometriskos rakstus, ziedu, vīnogu un saulītes motīvus, kā arī reliģiskās tematikas motīvus (krustus, Kristus monogrammas, sakramentus un eņģeļus). Arī liturģiskās tekstilijas tamborēja veselīgiem ansambļiem, kur albas un komžas raksti sasaucās ar altārsegu rakstiem. Raksturīgi, ka tamborētājas savos privātajos darinājumos un liturģiskajās tekstilijās izmantoja vienas un tās pašas kompozīcijas, īpaši tas sakāms par latviešu tautai tik tuviem ģeometriskiem rakstiem (23. att.).

Secinājumi

Mūsdienās tik populārais sieviešu rokdarbs tamborēšana Latvijas teritorijā kļūst pazīstams tikai ar 19. gs. pēdējo ceturksni, kas sakrīt ar laiku, kad Eiropā strauji attīstās industrializācija, urbanizācija un lauksaimniecība, kas ietekmēja arī ģērbšanās kārtības maiņu no taisnā diega piegriezuma uz pilsētas tipa apģērbu), kā arī mainīja telpu un gultas tekstiliju noformējumu.

Šai laikā no Eiropas nākusi rokdarbu literatūra un rokdarbu materiāli tiek izplatīti caur jaunizveidoto rokdarbu veikalu tīklu. Lai jauno informāciju un laikmeta piedāvātās prasmes pēc iespējas ātrāk apgūtu, radās nepieciešamība organizēt rokdarbu apmācību profesionāla lietpratēja (skolotāja) vadībā vai mācīties individuāli (mājas kārtībā). Kad vēl visiem nepietika drukātās rokdarbu literatūras (iespieddarbi), apmācības procesā rokdarbnieces veidoja rakstu paraugu krājumus – rakstraudžus – audumiem, izšuvumiem un tamborējumiem, kas bija galvenais mācību līdzeklis turpmākajam mūžam.

Ar 19.–20. gs. miju tamborējums tautā kļuva par ļoti populāru un daudz strādātu rokdarbu, to lietoja dažādu telpu un gultas

tekstiliju malu apdaru un iešuvju, liela apjoma telpu tekstiliju (aizkari, galdauti, dažādi pārklāji u. c.), atsevišķu apģērba daļu, kā arī liturģisko tekstiliju darināšanā un rotāšanā.

Tā kā līdz 19. gs. pēdējam ceturksnim Latvijas materiālā tamborējums nav konstatēts, atdarinot 19. gs. sākuma un 19. gs. vidus tautas apģērba daļas – sieviešu galvas autus, cepures, snātenes, priekšautus u. c. –, rotājumā nevajadzētu lietot tamborējumu, bet gan knipelētās vai sietās mežģīnes. Un atcerēties, ka līdz 19. gs. beigām zemnieku sētās nebija ar tamborētām mežģīnēm rotātu galdautu, palagu, spilvendrānu un dvieļu, līdz ar to muzejiem un t. s. vēstures istabām minētā laika iekštelpu rekonstrukcijās nelietojot attēlojamam laikam nepiemērotas tekstilijas.

Mūsdienās (vairāku paaudžu laikā) tamborējums ir kļuvis par neatņemamu lietišķās

mākslas daļu, kas uzskatāmi redzams Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja gadskārtējo daiļamatniecības gadatirgu piedāvājumā (dvieļi ar tamborētām mežģīnēm, tamborēti lakati, cimdi u. c. apģērba daļas). Atšķirībā no 20. gs. sākuma tamborējumiem – rotātām telpu un gultas tekstilijām – mūsdienās vairāk tiek tamborēts apģērbs (šalles, lielie lakati, cepures, jakas, džemperī, svārki utt.), izstrādājumā akcentējot dizainu un krāsu spēli.

Pateicības

Raksts izstrādāts LU LVI projektā “Latvijas teritorija kā dažādu kultūrtelpu, reliģiju, politisko, sociālo un ekonomisko interešu saskaršmes zona no aizvēstures līdz mūsdienām” par zinātnisko problēmu “Latvijas tekstiliju, rokdarbu un apģērba attīstības vēsture uz Eiropas kultūras vēstures fona”.

Avoti un literatūra

Bite, A., 1971. *Tamborēšana*. Rīga: Zvaigzne.

Branchardiere, M. R., 1846. *Knitting, Crochet, and Netting*, London, 57.

BV – *Baltijas Vēstnesis* (1875), Nr. 1–12, Nr. 47.

BV – *Baltijas Vēstnesis* (1879), Nr. 16, 17.

BV – *Baltijas Vēstnesis* (1890), Nr. 46.

Diderot, D., D'Alembert, R., 1751–1766. *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*. France: André le Breton, Michel-Antonie David, Laurent Durand, Antonie-Claude Briasson.

Dillmont, Th., 1886. *Encyclopedia of Needlework*. France: Editor Mulhouse.

Grant, E., 1898. *The Memoirs of a Highland Lady*. London: John Murray, 182.

Jansone, A., 2004. *Rotātās telpu tekstilijas Latvijā. 19. gs. beigās – 20. gs.* Rīga: Zinātne.

Jansone, A., 2016. 19. gs. beigu – 20. gs. sākuma Zemgales vēveru grāmatas. *Arheoloģija un etnogrāfija*, 29, 176–192.

Jansone, A., 2018. Daiļamatnieku apmācība Latvijā 19. gadsimta vidus – 21. gadsimta sākums. *Radītprīeks. Tautas lietišķās mākslas izstāde. Latviešu tautas amatniecība, māksla, lietišķā māksla, tradīcijas, to apgūšana un izstādīšanas prakse*. Rīga: Latvijas Nacionālais kultūras centrs, 44–59.

Jansone, A., 2019. Ieskatš aušanas attīstībā Latvijā 18.–20. gadsimtā. *Somu audēju grāmata*. Rīga: Zinātne, 6–49.

Jansone, A., 2020. Izšuvumu rakstraudži Latvijas teritorijā (19. gs. – 20. gs. pirmā puse). *Arheoloģija un etnogrāfija*, 31. Rīga: Zinātne, 176–196.

Lambert, Miss., 1844. *My Crochet Sampler*, London, 9–10.

Meerten, B., 1824. *Penélopé, of, Maandwerk aan het vrouwelijk geslacht toegewijd*. Amsterdam, 90–94.

Nylén, A. M., 1977. *Swedish Handcraft*. New York, Cincinnati, Toronto, London, Melbourne: Van Nostrand Reinhold Company.

Ozoliņa-Keņģe, M., Auziņa-Smith, I. 1989. *Kaucmindes mājturības seminārs un Latvijas Mājturības institūts*. Quorn Selective Repro Ltd. Loughborough, Leics.

PA – *Pēterburgas Avīzes*, 1902, Nr. 1.

- Paludan, L., 1995. *Crochet: History & Technique*, Interweave Press, Loveland CO, 76.
- Prīberga, D., 2007. *Senās mežģīnes Latvijā*. Rīga: Zelta grauds.
- Prīberga, D., 2016. *Mežģīņu mantojums Latvijā. Senās mežģīnes. Praktiskā grāmata*. Rīga: Latviešu tautas mākslas savienība.
- Serena, R., 1996. *Berlin Work, Samplers & Embroidery of the Nineteenth Century*, Lacis.
- Zariņa, A., 1998. Rīgas cimdi un zeķes 16.–17. gadsimtā. *Senā Rīga: Pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 289–314.
- Zeltene*. 1927, Nr. 6.

Saīsinājumi

- BDM – Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja kolekcijas priekšmetu signatūra
- E, F – Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta Etnogrāfisko materiālu krātuves signatūra
- EMK – Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta Etnogrāfisko materiālu krātuve
- TMR – Turaidas muzejrezervāta kolekcijas priekšmetu signatūra
- VRVM – Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja signatūra

HISTORY OF CROCHET IN LATVIA. THE LATE 19TH TO THE 20TH CENTURY

Aija Jansone

Institute of Latvian History of the University of Latvia
The Ethnographic Open-Air Museum of Latvia

A vast number of objects concerning the craft of crochet during the 20th century has been collected during ethnographic expeditions and is housed in Latvia's museums, including clothing, interior textiles and bed linens decorated with crocheted elements. This collection may create an the illusion that crochet has been practiced in Latvia for centuries. In fact, crochet is a fairly recent craft in the territory of Latvia, being adopted only in the latter half of the 19th century, when the socioeconomic situation had already shifted to more urbanized fashion and contemporary interior design.

To date, literature published in Latvia predominantly explores crochet techniques and principles of ornament design. There is a lack of information concerning the history of crochet as a whole in the territory Latvia, methods of leaning crochet and the impact of crochet on the ornamentation of textiles in urban and rural Latvia. This paper is a publication and analysis of primary sources such as the crocheting textbooks and notebooks of the end of the 19th and beginning of the 20th centuries (*Rakstraudži*). They illustrate the methods of mastering crocheting techniques and the variety of their use.

The research utilizes the historical method to view materials in historical order; the comparative method – historical sources are compared in space and time in context with cultural events in Europe; and the contextual analysis of museum and expedition collections (sketches, notes and photographs).

Keywords: crochet, crochet lace, crochet sample.

Summary

A handicraft, which today has achieved notable popularity, crochet is perceived to have been practiced for centuries. So-called “city” or western fashion only entered Latvian society in the latter half of the 19th century due to the socioeconomic conditions of the time. And with this shift in fashion and design, crochet arrived at the Latvian handicraft scene.

Craftsmen of the time mastered crocheting both from professional tradesmen, as well as by self-instruction. Regardless of the acquisition method, printed literature was an important source of knowledge. The turn of the century was a time when printed works were not readily available, and because of this, craftsmen created personal sample-pattern collections (*rakstraudži*). These samples would be the main source of knowledge and a record of the works of the craftsmen.

In order to provide an insight into the beginnings of crochet technique mastery in Latvia, primary sources such as sample-pattern collections from the turn of the 19th century will be published and analysed for the first time. These sample-pattern collections clearly demonstrate that the learning process was similar in all parts of Latvia. The only difference is in the number of samples in each collection, which point to the intensity of the learning process. For example, a collection from Limbaži contains 521 patterns, (Limbaži culture centre), Riga – 168 (BDM zpm 9184) and 156 (BDM zpm 9183), Jēkabpils – 84 (BDM zpm 9185), Pļaviņas – 81 (BDM zpm 9186),

Nereta – 27 (F 74, 1008), Varakļāni – 50 and Turaida – 8 (TMR 15935).

It is notable that all the identified collections contain only lace embroidery patterns for the decoration of sides and centres of textiles. Most of these are in the form of circles and squares that are later combined to form a larger motif.

In the beginning of the 20th century, crocheting became enormously popular both in the cities and countryside, where it was used mostly for the creation of interior and bedroom textiles, which conformed to the newly adopted interior décor. Many of these works are large format embroidered textiles such as tablecloths, bed linens, bedspreads, curtains etc.

As there is no evidence of crochet being used in the territory of Latvia before the last quarter of the 19th century, it would be correct to use tied or knotted lace techniques when recreating embroidery on such folk clothing pieces of the time as women’s head coverings, hats, shoulder scarfs, aprons and others. In conjunction with this, it is also incorrect for museums and “historic rooms” to use textiles, tablecloths, pillowcases, bed linens and towels with crochet ornamentation in their expositions pertaining to the first 3/4 of the 19th century, as this is not historically accurate.

In the second half of the 20th century, various articles of clothing such as hats, scarfs, jackets and jumpers become popular crochet objects, whereas at the beginning of the 21st century crocheted clothing was created with an emphasis on the design and colour of objects.

List of illustrations

Fig. 1. French chain embroidery. (Diderot, et al. 1763. g. Pl. II.)

Fig. 2. Crochet hook. Photo: A. Jansone, 2020.

Fig. 3. a, b. Crochet sampler (23 × 15.2 cm) at the turn of the 20th century. Carnikava. (BDM zpm 9183). Photo: A. Jansone, 2018.

Fig. 4. a, b. Crochet sampler (22.5 × 15.2 cm) 1917. Jēkabpils. Collection of A. Ošiņa. (BDM zpm 9185). Photo: A. Jansone, 2018.

Fig. 5. A fragment from the cover of a notebook purchased by J. Roze Publishing House.

- Fig. 6.** A design on the cover of a notebook purchased by J. A. Kukurs School Accessories Factory.
- Fig. 7. a, b.** Crochet sampler (22.5 × 15.2 cm). Riga. 1930.–1940. (BDM zpm 9184.). Photo: A. Jansone, 2018.
- Fig. 8 a, b.** Crochet sampler (22 × 17 cm) Pļaviņas. (BDM zpm 9186). Photo: A. Jansone, 2018.
- Fig. 9.** Inside sewing lace (BDM zpm 9183). Photo: A. Jansone, 2018.
- Fig. 10.** Edge closing lace (BDM zpm 9183). Photo: A. Jansone, 2018.
- Fig. 11.** Laces of towels and sheets (BDM zpm 9183). Photo: A. Jansone, 2018.
- Fig. 12.** A piece of the crocheted tablecloth. (BDM zpm 9183). Photo: A. Jansone, 2018.
- Fig. 13.** Crochet sampler (26 × 22 cm). Crocheted by the student of the Home Economics Seminary of Kaucminde Ida Lazdovska (1904–1944). 1930. Nereta. (F 74, 980 a). Photo: A. Jansone, 2011.
- Fig. 14.** Crochet sampler (54 × 42 cm) made by Marta Kristkalne (born 1924) at the Jaunlaicene civil parish, Galgauskas homestead, 1990. The composition from an embroidery journal "ANNA". Photo: A. Jansone, 2016.
- Fig. 15.** Towel (113 × 40 cm) self-woven fabric, lace 17 cm, made by Anna Teile (1905–1994), 1950s. Jēkabpils district, Variešu civil parish. (F 74, 1399 e.). Photo: A. Jansone, 2015.
- Fig. 16.** Towel lace (42 × 18 cm) made by Lūcija Ošiņa (1910–1984), 1960. Jēkabpils district, Kūku civil parish, Lūku Pīckas homestead. (E 74, 1380 m). Photo: A. Jansone, 2015.
- Fig. 17.** Pillowcase (60 × 40 cm). Crochet lace, 20 cm wide, made by Lūcija Ošiņa (1910–1984), 1940. Jēkabpils. (F 74, 1380 m). Photo: A. Jansone, 2018.
- Fig. 18.** Sheet (232 × 150 cm), linen fabric. The fabric and lace made by Anna Teile (1905–1994), 1930s. Jēkabpils district, Variešu civil parish (F 74, 1402 c). Photo: A. Jansone, 2015.
- Fig. 19.** Crocheted tablecloth (140 × 80 cm), made by Aīda Ošiņa (1935–2018), 1950. Jēkabpils. (F 74, 1364 a). Photo: A. Jansone, 2015.
- Fig. 20.** A small tablecloth of Ø 29 cm, white cotton thread. Crocheted by Aīda Ošiņa (1935–2018), 1960. Jēkabpils. (F 74, 1371 f). Photo: A. Jansone, 2015.
- Fig. 21.** Towel (125 × 45 cm), homemade linen fabric, crocheted lace, 14 cm wide, 1930s. Jēkabpils district, Variešu civil parish, Ieviņas homestead. (F 74, 1399 c). Photo: A. Jansone, 2015.
- Fig. 22.** Sheet (211 × 120 cm), crocheted lace 15 cm wide, 1930s. Jēkabpils district, Variešu civil parish, Ieviņas homestead. (F 74, 1400). Photo: A. Jansone, 2015.
- Fig. 23.** Altar covering (320 × 63.5 cm), crocheted lace 21 cm wide, made by Veneranda Šabanska (1907–1971), 1968–1970. The Catholic Church of Riebiņi. Photo: A. Jansone, 2018.

Translated by Jānis Zemgus Jātnieks